

**Charles King: *Extreme Politics: Nationalism, Violence, and the End of Eastern Europe*
New York: Oxford University Press, 2010, ss. 256**

Na pierwszy rzut oka, a także w świetle rekomendacji wydawcy, książka Charlesa Kinga, politologa z Uniwersytetu Georgetown, jawi się jako zwarte opracowanie na temat roli ideologii narodowych i przemocy społecznej w procesie transformacji państw Europy Wschodniej w okresie ostatniego dwudziestolecia. W rzeczywistości jest to zbiór oparty w dużej mierze na fragmentach esejów publikowanych przez Autora w latach 1999—2008 i zebranych po raz pierwszy pod wspólnym tytułem. Taki charakter publikacji nie jest jednak jej wadą, wręcz przeciwnie, pozwolił zmieścić w jednym miejscu wiele ciekawych i bardzo różnorodnych refleksji, które nie znalazłyby się zapewne w pracy konsekwentnie podporządkowanej sztywnej, logicznej strukturze, typowej dla prac monograficznych.

Ujawniając cele swej pracy, Autor deklaruje, że ma ona być analizą tego, co można określić mianem polityki ekstremalnej — nacjonalizmu, przemocy w skali masowej i przemian społecznych w dużej skali, stanowiąc przyczynek do akademickich rozważań na ten temat. Jej interdyscyplinarny wymiar (komparatystyka politologiczna, stosunki międzynarodowe, studia nad bezpieczeństwem, historia polityczna) ma pozwolić wyeksponować kluczowe problemy i kontrowersje oraz przezwyciężyć wady fragmentarycznego spojrzenia na te kwestie przez pryzmat poszczególnych dyscyplin naukowych. Świeże spojrzenie i osadzenie rozważań w szerszym historycznym i teoretycznym kontekście powinno także być ułatwieniem w zrozumieniu podstawowych zagadnień z tego zakresu opisywanych w bogatej literaturze fachowej Czytelnikom, którzy nie są specjalistami z zakresu międzynarodowych stosunków politycznych.

Rozdział drugi książki (*The National Origins of Nationalism Studies*) poświęcony jest tradycji i współczesności badań nad problematyką nacjo-

nalizmu w anglosaskiej politologii i historii. Zestawiając zainteresowania i podejście badawcze naukowców brytyjskich z tendencjami w nauce amerykańskiej, Autor wyraźnie podkreśla różnicę, polegającą na tym, że ci pierwsi zawsze traktowali problem nacjonalizmu jako zagadnienie niezwykle istotne w rozumieniu rzeczywistości politycznej, podczas gdy Amerykanie od dawna uznają ten problem za marginalny i przestarzały, mało ważny odprysk spóźnionej modernizacji. Jego zdaniem, wydarzenia przełomu XX i XXI wieku dowodzą, że kwestie te powinny znaleźć centralne miejsce w badaniach i naukowej dyskusji w obrębie nauki o polityce, choć w praktyce więcej uwagi poświęcają nacjonalizmowi dzisiaj reprezentanci innych dyscyplin — historycy, socjologowie, językoznawcy, antropologowie.

Przedmiotem rozdziału trzeciego (*Loser Nationalisms: How Certain Ideas of the Nation Succeed or Fail*) są rozważania na temat przyczyn, okoliczności i konsekwencji sukcesu lub klęski poszczególnych idei narodowych. Ważną rolę odgrywa konstatacja, że naukowcy społeczni na ogół koncentrują swoją uwagę na zwycięzcach — tych przedstawicielach nacjonalizmów, którym udało się skonstruować spójne obrazy świata, upowszechnić je wśród mas, stworzyć własne państwa i pozyskać dla nich akceptację środowiska międzynarodowego. Tymczasem, zdaniem Autora, mimo że może być to przygnębiające dla badaczy, zdecydowanie bardziej wartościowe byłoby zainteresowanie się tymi koncepcjami narodowymi, które poniosły spektakularne klęski. Dekonstrukcja tych idei pozwoli skuteczniej zmierzyć się z pytaniem: Dlaczego w pewnych warunkach i w pewnych czasach idea państwa, jako projekt narodowy, odnosi sukces lub kończy się porażką?

W rozdziale czwartym (*The Micropolitics of Social Violence*) podjęte zostało zagadnienie przemocy społecznej w dużej skali, inspirowanej przez etniczną bądź narodową identyfikację. W miejsce schematycznego interpretowania współczesnych przypadków tego typu (wojny domowe, czystki etniczne) według tradycyjnych kanonów Autor proponuje zastosowanie podejścia mikropolitycznego, skoncentrowanego nie tylko na gromadzeniu danych faktograficznych, ale również na próbie jakościowej interpretacji motywacji, postaw i przeżyć sprawców i ofiar konfliktów.

Rozdział piąty (*Post-Postcommunism: Is There Still an "Eastern Europe"?*) stanowi ilustrowaną przykładami próbę identyfikacji podobieństw i różnic między konkretnymi wariantami transformacji politycznej w państwach byłego bloku radzieckiego. Wśród cech wspólnych Autor wymienia przede wszystkim niski poziom stowarzyszeniowych więzi społecznych, jako czynnik dostrzegalny niezależnie od różnic w poziomie rozwoju ekonomicznego czy rodzaju reżimu politycznego. Postuluje jednak odrzucenie tradycyjnych etykietek (komunizm, postkomunizm) i przejście do etapu bardziej zindywidualizowanego podejścia badawczego do poszczególnych państw i społeczeństw oraz stawiania na pierwszym planie w ramach badań

porównawczych nowych kwestii (odpowiedzialność, wrażliwość, moralność), które sprawiają, że nauka staje się w sposób naturalny działaniem społecznym.

Rozdziały szósty (*The Benefits of Ethnic War*), siódmy (*Diasporas and International Politics*) i ósmy (*Migration, Institutions, and Ethnicity*) zawierają rozważania na temat trzech kluczowych kwestii związanych z problematyką nacjonalizmu — wojny, diaspor oraz migracji, przede wszystkim w kontekście faktów i tendencji związanych z rozpadem Związku Radzieckiego i na przykładach z tego obszaru.

Kluczowym zagadnieniem przywołanym w kończącym omawiany tom rozdziale dziewiątym (*Conclusion: History and the Science of Politics*) są skutki posługiwania się paradygmatem, który Autor określa mianem „cliophilia” (od imienia Clio — greckiej muzy historii), a które polega na nadużywaniu i niewłaściwym wykorzystywaniu historii w badaniach społecznych. Tendencja ta, dominująca od dawna między innymi w badaniach nad stosunkami narodowościowymi i nacjonalizmami, prowadzi do błędu polegającego na poszukiwaniu sposobów wyjaśniania i rozwiązywania problemów współczesnych w odległej przeszłości. Z jednej strony, była i jest ona ograniczeniem możliwości zrozumienia rzeczywistych mechanizmów polityki, skłaniając do interpretowania wydarzeń współczesnych w kategoriach mocnej historycznej determinacji. Z drugiej jednak, na poziomie refleksji metodologicznej, ułatwić może uniknięcie zagrożeń i umożliwić wykorzystanie nadziei związanych z poszukiwaniem prawdy w ramach dyscyplin społecznych. Warunkiem jest uświadomienie sobie przez tych, którzy podejmują się tego zadania, faktu, że mają własną przeszłość i wpisani są w określoną tradycję, która może zarówno inspirować, jak i blokować naukowe poznanie. Stawiając pytanie o zależność między historią a politologią, Ch. King plastycznie ujął dominujące w relacjach między reprezentantami tych dyscyplin negatywne sposoby wzajemnego postrzegania się. Historycy często skłonni są interpretować wysiłki badaczy polityki jako coś zbliżonego do bieżących powierzchownych komentarzy publikowanych w prasie codziennej i tygodniowej przez dziennikarzy, politolodzy natomiast traktują historyków jak pedantycznych zbieraczy nieistotnych przestarzałych faktów bez ambicji ustalenia jakichkolwiek głębszych zależności między nimi.

Zaletą publikacji jest nieskrywany subiektywizm zawartych w niej refleksji, pozwalający Autorowi stawiać wiele ważnych kwestii w nowy sposób, często sprzeczny z dotychczasową tradycją i czasami otwarcie prowokujący do dyskusji. Pozostając wierny faktom, zachęca on do spojrzenia na nie inaczej niż dotąd, wieloaspektowo, wskazując jednocześnie, że taki zabieg jest warunkiem koniecznym (choć nie wystarczającym) zrozumienia ich sensu. Jest to jednakowoż bardzo ważny głos sprzeciwu wobec hasła końca wieku

historii i ideologii, wskazujący wyraźnie na to, że nacjonalizmy pozostają ważnym aspektem przestrzeni politycznej, rzucając nie tylko na stosunki międzynarodowe, ale i na wewnętrzne przeobrażenia poszczególnych państw i społeczeństw.

Zbigniew Kantyka